

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry
Egentliga Finlands kulturmärksförening rf

PERINNEMAISEMAT SATA VUOTTA

KETONOIDANLUKKO • 2017

Sisällys:

Päätoimittajan kynästä.....	3
Suomi sata vuotta - Suomen perinnemaisemat sata vuotta.....	4
Varsinais-Suomi sata vuotta sitten.....	6
10 000 vuotta, 100 vuotta, viime viikolla - Kotiniitty elää ja hengittää eri aikakausia.....	8
Niityistä nurmiheinään - Perinnemaisemat mukana maatalouden murroksessa.....	12
Kasvillisuuden muutoksesta sadan vuoden aikana.....	14
Merkityksellinen maisema sata vuotta sitten - Näkökulmia maisemaan.....	18
Heinänteko sata vuotta sitten - Raatamista, romantiikkaa ja kansankulttuuria.....	21
Ahvenanmaalle keväällä!.....	24

Päätoimittajan kynästä

Kuluva vuosi on täytynyt mitä moninaisimmilla juhlatapahtumilla ja -teoilla Suomen juhliessa sata-vuotista itsenäisyyttään. Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen hallituskin päätti ottaa osaa tähän juhlahumuun ja suunnitteli tämän vuoden Ketonoidanlukon kertomaan eletystä ajasta sata vuotta sitten, miten tämä aika on vaikuttanut nykyään perinnemaisemina tunnettuihin ympäristöihin ja minkälaista kehitys on ollut näihin päiviin saakka. Lehdessä pohditaan myös tulevaisuutta, sillä siihen miten seuraavat sata vuotta perinnemaisemilla menee, vaikutetaan juuri nyt.

Suomen itsenäisyyden juhluvuoden Ketonoidanlukon kirjoittajina on toiminut eri alojen asiantuntijoita ja lehti onkin varsin poikkileikkaava katselmus perinnemaisemiin eri näkökulmista katsottuna. Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen hallitus kiittää kaikkia mukana olleita ulkopuolisia kirjoittajia panoksestanne!

Mukavia lukuhetkiä Ketonoidanlukon parissa!

Maria

*Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry:n
hallituksen sihteeri*

Suomi sata vuotta

- Suomen perinnemaisemat sata vuotta

Perinnemaisemat ovat perinteisen maatalouden, oikeastaan suurimaksi osaksi lähinnä pientilavaltaisen karjatalouden, synnyttämiä moni-ilmeisiä vaihtelevia elinympäristöjä. Niille on tyypillistä omaleimaisten kasvi- ja muiden eliölajien runsaus ja ne muodostavat lähes aina kauniita avoimia maisemia. Ne ovat Suomessa monimuotoisuudeltaan rikkaimpia, mutta valitettavasti myös uhanalaisimpia elinympäristöjä.

Sata vuotta sitten ja vielä 60-luvullakin tilanne oli toinen. Metsälaitumia, hakamaita, ketoja ja erilaisia niittyjä oli runsaasti ja ne olivat elintärkeitä laidumia ja rehualoja. Pellot, joita silloin oli vähemmän kuin nykyään, tarvittiin muuhun viljelyyn eikä niillä juuri rehua kasvatettu. Muistan vielä itsekin mummolan lehmät iltalypsyyn jälkeen kiviaidan ympäröimällä puoli-avoimella metsälaitumella korkeiden kuusien katveessa tai jokavuotisen tulvan ravitsemalla lähes puuttomalla rantaniityllä. Nyt alueet ovat nurmikoisia huvilarantoja tielinjauksineen tai kasvavat kolmemetristä pajukkoa, vatukkoa ja horsmikkkoa. Niin maaseutumiljöö muuttuu, tieltä ei enää näe maisemaa.

Perinnemaisemat ja maatalouden muutos

Maatalouden suuri rakennemuutos, pientilojen kannattavuusongelmat ja niiden häviäminen tai sulautuminen toisiin tiloihin, tilojen erikoistuminen ja tuotantosuuntien eriytyminen eri puolille maata muuttivat tilanteen perinnemaisemien osalta. Ennen EU-aikaa myös silloista ylituotan-

toa haluttiin rajoittaa ja pelloista ja karjasta luopumiseen kannustettiin. Lisäksi pelloja metsitettiin. Siitä alkoi pusikoituminen ja maiseman umpeenkasvu. Samalla perinnemaisemat alkoivat kadota hälyttävällä vauhdilla. Muutos tapahtui eri tahdissa eri puolilla maata ja jatkuu koko ajan vaikkakin hieman erilaisena. Tilat suurenevät ja tuotanto tehostuu edelleen. Toisaalta syntyy pienimuotoistakin erikoistuotantoa, jakamistuotantoa ja maatalouteen tai maaseutuun liittyviä muita uusia elinkeinoja.

Yleinen luonnon arvostuksen lisääntyminen paransi myös perinnemaisemien asemaa ja pelasti ne täydeltä perikadolta. Perinnemaisemien arvo huomattiin, ja ymmärrettiin niiden lajikirjo. Tuli selkeästi esiin, että monien harvinaistuneiden lajien elinympäristö oli kadonnut perinnemaisemien umpeenkasvun myötä. Perustettiin suojelualueita, joissa oli myös perinnemaisemia mukana ja tehtiin koko Suomen kattavia kartoituksia perinnemaisemista. Perinnemaisemien tilaa on arvioitu myös uudestaan ja niille on tehty hoitosuosituksia.

Perinnemaisemat Suomen EU-aikana

Suomen liittyessä Euroopan unioniin tuli maatalouteen myös uusia tukia ja myös perinnemaisemien hoitoa alettiin tukea. Tukien avulla on saatu perinnemaisemia hoitoon ja oletetaan että tilanne olisi huonompi ilman tukijärjestelmää. Kuluvan tukikaudenkin aikana hoidossa olevien perinnemaisemien määrä on lisääntynyt, toteaa myös

ylitarkastaja **Anna Schulman** maa- ja metsätalousministeriöstä. Hän kertoo, että kohteet ja hoidon laatu ovat vaihdelleet, ja niitä asioita pohditaan uutta ympäristökorvauskautta suunniteltaessa, ja jatkaa tukijärjestelmän haasteista: usein tukikausien lopussa tukirahat ovat loppuneet ja uusia hyviäkään alueita ei olekaan voitu ottaa hoitoon, mutta taitekohdissa on saatu aiemmat tukialueet kuitenkin pidettyä hoidon piirissä.

Perinnemaisemien tulevaisuus – mitä tapahtuu seuraavan sadan vuoden aikana?

Tulevaisuudessa perinnemaisemien hoidon tukeminen on epävarmaa, tukieuroja on kokonaisuudessa varmastikin vähemmän ja keskustelua käydään mihin niukkenevat resurssit kohdistetaan. EU:n maatalouspolitiikka ja todennäköisesti pienemmät maataloustukibudjetit vaikuttavat perinnemaisemiinkin, toteaa Schulman jatkaen kuitenkin, että toisaalta Euroopan unionissa luonnon monimuotoisuus on ollut tärkeä painopiste ympäristöasioissa.

Luonnon monimuotoisuuden arvostus on nousussa. Monipuolisten luontoympäristöjen ymmärretään sinällään olevan tärkeää ihmisen hyvinvoinnille ja niiden on tutkittu jopa ylläpitävän ihmisten vastustuskykyä. Myös henkiseen hyvinvointiin luonnonläheinen ympäristö on tärkeää. Useat valtiot, Suomi muiden muassa, ovat sitoutuneet pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden vähentymisen. Avoimia maaseutumaisemia pidetään kauniina ja tärkeinä. Ne tuovat

lisäarvoa matkailulle ja maaseudun muillekin elinkeinoille. Perinnemaisemiin liittyy myös paljon rakennuksia, rakenteita, työtapoja sekä monia kulttuurisia ja historiallisia näkökulmia ja siinäkin mielessä ne ovat arvokkaita. Ne ovat meidän yhteistä kulttuuriperintöämme, josta pitää huolehtia.

Perinnemaisemien hoito on usein työlästä ja vaativaa, eikä niin tuotavaa maataloustoimintaa. Ahkeria käsiä tarvitaan käyttämään haravia, viikatteita, raivaussahoja ja niittokoneita, kun laiduntava karja on vähentynyt. Jos karjan määrä jatkaa vähenemistä, perinnemaisemat ovat vaarassa, mutta toisenlaista kehi-

tystäkin on nähtävissä. Niittylihan tuotanto, ja yleensäkin laiduntavan lihakarjan pito, on kasvanut. Samoin lammastiloja on tullut lisää. Myös luontoympäristössä olemisen terveyshyödyt ovat esillä entistä useammin, siitä voi tulla liiketoimintaa, joka voi auttaa perinnemaisemienkin säilymistä. Hoitoon tarvitaan mukaan myös ei-maataloustahoja, jotka osaltaan voisivat ottaa vastuuta perinnemaisemien ylläpidosta. Niiden hyödythän ovat yhteisiä. Tilanne on niin sanotusti viikatteen terällä ja seuraavat vuosikymmenet näyttävät mihin mennään. ■

Kirjoittaja toimii ylitarkastajana Varsinais-Suomen ELY-keskuksen vesiyksikössä.

Perinnemaisemat ovat perinteisen maatalouden synnyttämiä elinympäristöjä.

Kuva: Maija Mussaari.

Varsinais-Suomessa on asuttu jatkuvasti kivikaudelta alkaen. Sinne on tullut uudisasutusta sekä lännestä että etelästä. Ensimmäisenä asutettiin rannikon jokilaaksot ja sisämaa oli aluksi rannikon väestön erämaita. Alue oli keskiaikana ja uudella ajallakin Suomen tiheimmin asuttu alue. Sinne muodostui jo varhain tiheitä kyliä ja kirkkopitäjiä. Sinne perustettiin Suomen ensimmäiset kaupungit ja siellä oli paljon rälssitiloja ja pappiloita. Alueella oli suurin osa Suomen sotilasvirkataloista ja 1630-luvulta lähtien perustetuista rautaruukeista. Maaseudun yhteisö oli monipuolinen, sillä alueella asui aatelisia, vero-, kruunun- ja rälssitalonpoikia, torppareita ja mäkitupalaisia.

Alue on ollut herkkä ottamaan vastaan erilaisia uutuuksia. Maalaiskyliin tulivat ensimmäiset kaupat 1800-luvun lopulla ja pankkeja 1900-luvun alussa. Yhteydet paranivat ja ne paikkakunnat, joiden kautta rakennettiin rautatie, tulivat erityisasemaan, sillä junalla saatiin maataloustuotteita nopeasti kulutuskeskuksiin. Höyrylaivojen myötä alkoi rannikolla säännöllinen laivaliikenne. Uudet keksinnöt otettiin käyttöön myös maaseudulla, rakennettiin puhelinyhteyksiä ja perustettiin sähkölaitoksia.

Maataloudessa karjatalouden merkitys kasvoi, kun viljanhinta laski, sillä maidolla ja voilla oli kysyntää kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa. Uusi tekniikka eli maidon kuorimiskoneet sentrifugit ja separaattorit mahdollistivat rasvan nopean irrottamisen maidosta. Voin hinta lähes kaksinkertaistui 1861–1913, kun samaan aikaan rukiin hinta pysyi ennallaan. Alueelle perustettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa meijereitä. Maidosta tuli tärkeä tulonlähde.

Meijerituotteiden laatu riippui maidon laadusta. Siksi maidon lähettäjät alkoivat yhä enemmän kiinnittää huomiota lehmien kuntoon, maidon käsittelyyn ja jäähdyttämiseen. Taloihin rakennettiin uusia isoja navetoita.

Karjan tuottoa pyrittiin parantamaan ruokinnan avulla, mikä edisti heinän- ja rehunviljelyä. Heinää korjattiin 1800-luvun lopulle asti pelkästään luonnonniityiltä, joiden tuottoa parannettiin välillä polttamalla ne. Maataloudessa alettiin siirtyä vuoroviljelyyn 1900-luvun alussa. Varsinais-Suomen Maanviljelyseuran

ensimmäisten neuvojen mukaan viljelyn taso vaihteli alueella paljon. Monilla tiloilla oli vielä käytössä kolmivuoroinen viljely, jossa vuorotellivat kesanto, syysvilja ja kevätvilja. Vuoroviljely, jossa heinä tuli mukaan viljelykiertoon, yleistyi alueella melko nopeasti.

Maaseudun maisema Varsinais-Suomessa oli 1900-luvun alussa varsin avara. Maisemaa jäsensivät riukuaidat, jotka rajasivat peltoja ja pihapiireissä olevia erilaisia sikojen ja muiden eläinten tarhoja. Talojen ympärillä ei ollut juurikaan puita ja pensaita. Poikkeus

Varsinaissuomalainen kylämaisema 1900-luvun alusta.
Ryhmäkylässä on useampia taloja ja joku mäkitupa. Äärimmäisenä oikealla ja vasemmalla olevien talojen vieressä on puita, mahdollisesti isoja omenapuita. Oikealla näkyy myös tiheää puutarhan ympärille tehtyä aitaa. Peltoja ja pihoiissa olevia tarhoja ympäröivät riukuaidat. Tien vieressä on leveä niitetty piennar ennen peltoa rajaavaa aitaa. Puunavetoiden päässä on isot lantakasat avotaivaan alla. Kivikkoinen kylänmäki on paljas. Peltojen läpi virtaavan joen rannat ovat paljaat.

Kuva: I.K. Inha, Museoviraston kuvakokoelma.

olivat kartanot, joiden ympärille oli jo 1800-luvulla tehty puistoja ja puutarhoja. Niitä oli tuossa vaiheessa yritetty myös rannikkoalueen maalaistaloihin, mutta innostus oli lopahtanut. Maanviljelyseuran ja Marttayhdistysten neuvot opastivat viljelijöitä puutarhanhoitoon 1900-luvun alussa.

Varsinais-Suomi on maanviljelysaluetta. Metsää on n. 40–60 %, eniten maakunnan pohjois- ja eteläosien kallio- ja moreenimailla, vähiten jokilaaksojen savikoilla. Pellot olivat avo-ojissa, jotka kunnostettiin aina kesannon yhteydessä. Karjaa laidunnettiin osa kesästä metsälaitumilla ja näin muodostui nk. hakamaita, harvoja metsiä, joissa ei kasvanut juuri lainkaan koivua, sillä karja joko söi ne heti taimena tai moneen kertaan

nyhdytystä taimesta tuli puu- tai vesaryhmä. Myös havupuiden taimia syötiin ja sotkettiin, joten isoksi kasvaneet puut olivat usein epäsäännöllisiä, lyhyitä ja oksaisia. Harmaaleppää oli melko paljon, sillä se ei karjalle kelvannut.

Kaikki mahdolliset niityt hyödynnettiin. Mäkitupalaiset saivat usein niittää tienvarsilta heinät. Lampaita pidettiin laitumella karummilla mailla ja rannikolla niitä pidettiin saarissa kesälaitumella. Lehdeksiä kerättiin lampaille talviruuaksi.

Uutuuksista huolimatta Varsinais-Suomen maaseudulla elettiin 1900-luvun alussa vielä omavaraistaloudessa. Maatalousneuvontaan kuuluivat myös ruokatalouskurssit, joiden myötä

kiinnostus kasvitarhoon kasvoi, kun tuotteita opittiin käyttämään omassa taloudessa, samoin innostuttiin marjojen ja hedelmien viljelyyn.

Kylämaisema muuttui 1900-luvun alkukymmeninä puutarhojen myötä vehreäksi. Pelloja hoidettiin huolella ja niittyjä raivattiin pelloksi. Soita kuivatettiin ja metsiä ojitettiin. Metsien hoitoon kiinnitettiin huomiota siitä huolimatta, että aluksi metsänhoitoa epäiltiin. ”Mitäpä se metsä tarvitsee, onhan se siellä ennenkin kasvanut.”

■
Kirjoittaja on turkulainen tekstiilitutkija ja tietokirjailija.

10 000 vuotta, 100 vuotta, viime viikolla - Kotiniitty elää ja hengittää eri aikakausia

Eija Hagelberg ja Teija Tiitinen

On sitä muutosta vaikeaa käsittää, mitä Kotiniitylle on tapahtunut jääkauden lopusta nykyhetkeen. 9000 vuotta sitten jääkauden lopulla Kotiniitty, yhdistyksemme hoitokohde Salon Märynummella oli vielä Ancylysjärven pinnan alla. Siitä noin 1000 vuoden päästä jään sulamisen myötä järvi oli muuttunut Litorina-mereksi, ja Kotiniityn kumpareet vähitellen paljastuivat kohoavan maan edeltä vetäytyvän meren pinnan yläpuolelle. Syyskuun alussa 2017 samalle paikalle saatiin lihakarjaa laiduntamaan, luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjiksi. Väliin on mahtunut monia kerroksia, asukkaita, laiduntajia ja välillä on luonto ottanut

paikan omakseen. Miltä Kotiniityllä mahtoi näyttää sata vuotta sitten?

Tämä kirjoitus ei ole virallinen historian kuvaus Kotiniitystä. Tämä olkoon houkutuskirje historian alan opiskelijoille: toiveenamme on, että kylätontin historiasta voisi joku opiskelija tehdä opinnäytetyön, jossa käännettäisiin kaikki kivet historian vaiheista, jotta värikäs paikka saisi arvoisensa selvityksen.

Kotiniityllä on varsin monipuolinen historia. Kotiniitty on Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen 2000-luvun lopulla keksimä nimi historialliselle Nummen kylätontille

perustetulle laitumelle. Tässä kirjoituksessa keskitytään kylätontin historiaan, jonka uusin kerros Kotiniitty itse asiassa onkin.

Ensimmäiset ihmiset Kotiniityn lähistölle asettuivat 8000 vuotta sitten. Vain noin 300 metriä Kotiniitystä luoteeseen sijaitsee lähin tunnettu kivikautinen asuinpaikka. Asukkaat saivat elantonsa tuolloin Märynummelta pohjoiseen olevista metsistä ja siitä etelään lainehtivasta merestä metsästämyllä, kalastamalla ja keräilytaloutta harjoittamalla. Suurin osa Halikosta oli kivikauden alkupuolella vielä merenpinnan alla. Halikon esihistorian kirjoittanut arkeologi

Tulipunaiset unikat kertovat Kotiniityn vanhasta puutarhakasvillisuudesta.

Kuva: Eija Hagelberg.

Anna-Liisa Hirviluoto on kirjassa Halikon Historia I (1992) arvioinut, että kivikauden loppupuolella vasarakirveskulttuurin aikaan (n. 2500–2000 eKr.) tällä paikalla levittäytyneet vesijättömaat ja luonnonniityt olisivat soveltuneet väestön pienkarjalle laidunmaaksi. Arkeologisia todisteita tästä ei kuitenkaan ole.

Varmat merkit alkeellisen viljelyksen sekä karjanhoidon aloittamisesta Varsinais-Suomessa ovat vasta pronssikauden alkupuolelta (n. 1500–1300 eKr.). Kotiinityn läheisyydestä ei pronssikautisia asuinpaikkoja tunneta, mutta se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että kivikaudella tiheästi asutetun alueen asukkaat olisivat muuttaneet sieltä pois. Pronssikausi syystä tai toisesta näkyy meille lähinnä hautojen kautta. Ja komeat kiviröykkiöhautauspronssikauden halikkolainen

väestö rakensi meren rannalle, joka tuolloin oli jo vetäytynyt lähes kymmenen kilometrin päähän nykyisen Halikonlahden rannoille.

Nummen kylätontin eteläpuolella aukeavasta jokilaaksosta on löydetty runsaasti rautakautisia (n. 500 eKr.–1150 jKr.) asuinpaikkoja, kalmistoja sekä uhrikiviä. Lisäksi rautakaudelle tyypillinen muinaistulokaskasvi siikoangervo kasvaa näissä maisemissa miltei kaikilla paahderinteillä. Nummen kylätontillakin on todennäköisesti ollut pysyvää asutusta viimeistään rautakauden lopulta lähtien. Paikka sijaitsee eteläisellä rinteellä, peruskalliota näkyy paikoin pinnassa ja maalaji on hiekkaa. Tällaiseen paikkaan virtaavan veden lähelle on ollut järkevää rakentaa pysyvää asutusta. Pysyvän asutuksen syntymiseen liittyy myös maanviljely ja kotieläinten pitäminen.

Nummen kylätontiltakin on vuosisata sitten taatusti kaikki karjalle kelpaava heinä kerätty tarkasti rehuksi. Heinäkuussa 2008 heinää niitettiin luonnonhoitotyönä niittylajiston palauttamiseksi ja heinät poltettiin syksyllä.

Kuva: Eija Hagelberg.

Ensimmäisiä kirjoitettuja merkkejä Nummen kylätontista löytyy varhaiskeskiajalta, ja siitä eteenpäin on saatavilla myös karttamateriaaleja. Nummen kylän isojakokartta vuodelta 1783 kertoo jo tarkkaa tietoa asutuksesta ja maanviljelystä. Neljä taloa sijaitsi 250 vuotta sitten vierekkäin kylätontin pohjoisreunalla, näistä Takalan talo seisoo paikallaan edelleen. Kolme muuta taloa ja yhtä lukuun ottamatta kaikki pihaja talousrakennukset ovat kadonneet ajan saatossa, viimeisimpänä Kankareen talo tuhoutui tulipalossa 1990-luvun lopulla. Kantatalojen

Eläimen korva N:o 353.

Nimi Tiina

synt. 19/12 1938.

Kankareen talossa

Eläinlääkäri H. G. Jämskeläinen

kuun p. 1935.

suorittamassa tuberkulointutkimuksessa havaittiin karja vastavakuutuksesta vapaaksi. Karja ei ole luomistaudin saattamaksi julistettu, eikä tiedossamme ole sairaita, jotka viittaisivat taudin esiintymiseen karjassa.

Ilmoitettujen tietojen luotettavuudesta vastaa:

Talo syys kuun 14 p. 1941.

Emä Miina
13/9.33

synt.

Ay. k.k. (26.986.)

väri

näri ja lyhyt selostus
rakenteesta.

Isä Nyttin Heltta

synt. 19/2.30

Ay. k.k. (A. N. 6681.)

väri

E.

Tiina

S.

väri

19/1-23. (50.728.111.)

I.

Ma Lemm. Riva

väri

(A 6573.)

E.

Melina

S.

väri

I.

Kjosti

väri

I.

Mrs. Pami

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

väri

I.

Mimosa Talisman

lisäksi mäellä on taatusti ollut muuta-kin asutusta. Kivijalkoja löytyy kylätontin joka kulmalta.

Vanhoja karttoja tutkailemalla saa käsitystä maankäytöstä entisaikoina. Ainakin 250 vuotta sitten kylätontin alarinteet olivat niittyä, ylärinteillä sijaitsivat talot. Aina kannattaa kuitenkin lähteä maastoon katsomaan mahdollisia merkkejä menneistä vaiheista. Kotiniityn eteläosassa on rehevä mesiangervikko, jossa vanhoja oja ei voi olla huomaamatta. Entistä peltoa, mitä suurimmalla varmuudella. Ilman tarkempaa syyniä ei ajanjaksoihin kuitenkaan päästä kiinni.

1800-luvulla viereiseen Märyn kylään perustettiin venäläisten kasarmi, joka osti muonaa reserviläisille lähitaloista. Kasarmin sijainti Nummen

talojen läheisyydessä merkitsi siten tienestiä taloille, jotka olivatkin suuria ja vauraita. 1900-luvun alussa kylätontti eli muutosten aikaa, sillä kylätontille rakennettiin uusi koulurakennus. 1900-luvun alussa entiselle kasarmialueelle perustettiin mielisairaala, jonka maatila sijoitettiin Nummen kylätontin viereen. Takalan talosta tuli sairaalan maatilankeskus, ja sairaalan eläimet siirrettiin Nummen kylätontin tuntumaan rakennettuun navettarakennukseen.

Maastonmuodot ja kivijalat kertovat paljon, mutta Kotiniityllä kannattaa katsella kasvillisuuttakin. Arkeofyytti- eli muinaistulokas kasvit ovat ihmisen mukana maahamme ennen 1600-lukua kulkeutuneita kasveja. Kotiniityltä näistä löytyy sikoanger-von lisäksi ainakin nurmilaukkaa,

Asukkaiden ja kotieläinten määriä voi vähän arvuutella eri lähteistä. Esimerkiksi tämä vuoden 1941 dokumentti Kankareen tilan Tiina-lehmästä kertoo omaa elettyä tarinaansa.

ahojäkkärää, aholeinikkiä, ahopu-kinjuurta, ketoneilikkaa ja kevät-kynsimöä. Sadan vuoden takaista aikakautta edustaa ainakin humala, joka lienee Ruotsin vallan aikaista perua. Lukuisat puutarhakasvit kertovat omaa tarinaansa, 1900-luvun alkupuoliskon pihapiirien paikat voi määrittää niistä melko hyvin. Maaseudulle puutarhanhoito ja koristekasvit tulivat vasta 1900-luvun alkupuolella, sitä ennen talojen ympäristöt olivat avoimia ja karuja pihatanteita. Puita ei kasvatettu huviksi ja koristeeksi, kaikki puutavara tarvittiin

aitamateriaaleihin, rakentamiseen ja lämmitykseen.

Kotiniityn hienointa vanhaa puutarhakasvillisuutta ovat koiranheisi, happomarja, orapihlaja, kirsikka- ja omenapuut, herukkapensaat ja karviaiset, raparperit, syreenipensaat ja keväällä keltaisena loistavat kurjenmiekat. Ehkä kaikkein upeimpia kruunuina ovat kuitenkin tulipunaiset kerrotut unikot, jotka eivät onneksi lampaille ole kelvanneet.

Meiltä puuttuu vielä kokonaan henkilöhistoria, tarinat, muistikuvat, kertomukset. Tämä työ pitäisi aloittaa pikapuolin. Keitä täällä asui 100 vuotta sitten? Tuomipusikosta löytyi raivausten yhteydessä läjä sammalointuneita kengänpohjia. Onko paikalla ollut suutarin paja? Entä montako ihmistä mäellä asui?

Syksyllä Nummen kylätontin ketoja parturoivat modernit maisemanhoitajat, skotlantilainen aberdeen angus-karja. Ne puhdistivat kasvillisuutta kivijalkojen päältä ja avasivat lisää alueen historiaa. Hyvin näytti tuo uusi laiduntajien sukupolvikin viihtyvän vaihtelevassa maastossa, jossa löytyy monia eri makuja märehitjän ruokavalioon. Mutta oliko täällä ennen länsisuomenkarjaa, suomenhevosta, suomenlampaita, maatiaispossuja tonkimassa tannerta? Tästä kaikesta toivottavasti lisää lähivuosina, kunhan saataisiin tiedonkeruu vähän pidemmälle. ■

Eija Hagelberg on Kotiniityn hoidosta vastaava Nummen kylätontin nykyasukas. Teija Tiitinen toimii Museovirastossa arkeologina.

Eijalle voi ilmoittautua, mikäli historian alaan kuuluva opinnäytetyö tai historian selvittely kiinnostaa. Yhteystiedot löytyvät sivulta 25.

Kotiniitty toimii myös esimerkkinä muille maiseman- ja luonnonhoidosta kiinnostuneille yhdistyksille. Esimerkiksi rahoituksesta löytyy lisätietoa Kotiniityn omilta nettisivuilta kotiniitty.net

Laidunnuksen edetessä Kotiniityltä paljastuu yhä enemmän kivijalkoja, ja rakennusten paikat on entistä helpompi hahmottaa.

Kuva: Eija Hagelberg

Niityistä nurmiheinään: Perinnemaisemat mukana maatalouden murroksessa

Perinnemaisemien määrän jyrkkä väheneminen viimeisen sadan vuoden aikana on tunnettu tosiasia. Mutta missä ja kuinka paljon perinnemaisemia Suomessa aiemmin olikaan ja miksi niitä aiemmin oli niin paljon enemmän?

Perinnemaisemien historia lähtee liikkeelle pelloista, joista lähes koko kansa sai vielä pari vuosisataa sitten elantonsa. Pieniltä peltolaikuilta saatavan sadon maksimoimiseksi niitä oli lannoitettava, ja tätä varten tarvittiin lantaa. Toki karja tuotti talolle myös maitoa ja voita päivittäiseen käyttöön ja saatiinhan eläimistä lihaakin. Mutta myös eläinten oli syötävä ja niiden rehu kerättiin hyvätuottosilta niityiltä. Laidunmaiksi kävivät heikompituottoiset alueet, kuten metsät. Myös kaskiviljelykset hyödynnettiin myöhemmin laitumina.

Niittyjä raivattiin luontaisten avoimien niittyjen yhteyteen mm. rannoilla koska niiden rehuntuottokyky on hyvä. Laajimmat yhtenäiset niittyverkostot muodostuivatkin järvien ja suurten jokilaaksojen ympärille, sekä merenrannikolle. Laajimmat näistä olivat yli tuhannen hehtaarin laajuisia toisiinsa yhteydessä olevia verkostoja. Kylillä oli myös usein yhteislaitumia, joille koko kylän karja vietiin joko kesäksi - tai mikäli yhteislaidun sijaitsi keskeisellä paikalla kylää - päiväksi ja lypsylehmät käytiin hakemaan yöksi navettaan ja lypsylle. Yhteislaitumilla saattoi laiduntaa sekä nautoja, lampaita että hevosia.

Laajimmillaan niittyverkostot olivat 1800-luvun loppupuolella (n. 1885). Suomenmaan maanviljelystilaston mukaan vuonna 1864 nykyisen Suomen alueella oli avointa niittyalaa

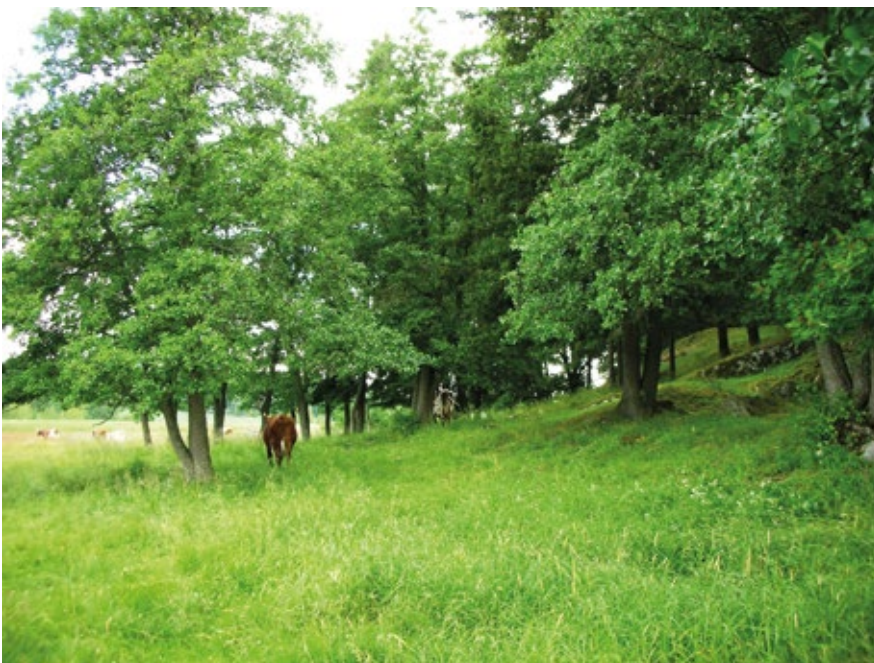
kaikkiaan n. 2,6 miljoonaa hehtaaria. Sittemmin niittyala on supistunut mm. pelloksi raivaamisen ja nurmiviljelyn vuoksi. Vuonna 1920 tehdyn maatalouslaskennan mukaan luonnonniityksi luettava alaa oli jäljellä vielä ainakin 500 000 ha ja raivattua laidunta lähes saman verran.

Myös metsämaat hyödynnettiin rehuntuotantoon. Varsinaisesti hakamaiksi luettavaa alaa oli yli 600 000 ha. Valtakunnallisen metsien inventoinnin mukaan 1920-luvulla on voinut olla jäljellä hakamaaluonteista metsää vielä yli 2,6 miljoonaa hehtaaria, mutta näistä valtaosaa ei varmastikaan enää tuolloinkaan laidunnettu. Aidattuja metsälaitumia lienee tuolloin ollut jäljellä vielä 3,6 miljoonaa hehtaaria.

Hakamaina ja metsälaitumina oli pe-
rätti kolme neljäsosaa viljelmien metsäalasta Kaakkois-Suomessa (sis. luovutetun Karjalan) ja Sisä-Suomessa (Pohjois-Karjala, Savo, Keski-Suomi), joista osa yhteisinä metsälaitumina ja osa aidattuina metsälaitumina. Noin puolet metsäalasta oli laidunkäytössä Pohjois-Suomessa ja Hämeen-Uudenmaan alueella. Pohjanmaalla ja Lounais-Suomessa laidunnettiin alle neljäsosaa metsäalasta.

Perinnemaisemien ollessa laajimmillaan myös maisemat olivat avaria ja näkyvyys oli laaja moneen suuntaan. Paimion Kinkan niityillä aiemmin avarat maisemat kohti Paimionlahtea ovat supistuneet kapeiksi entisten rinneniittyjen metsittyessä.

Kuva: Ritva Kemppainen

Kaarinan Länsinokan laitumet. Sata vuotta yhtäjaksoisesti laidunnetut perinnemaisemat ovat hyvin harvinaisia ja niin pitkä käyttöhistoria näkyy lajiston, kasvillisuuden ja puustorakenteen edustavuutena.

Kuva: Ritva Kemppainen

Oulun läänin rannikolla ja saaristossa puolestaan niittyalan osuus kokonaismaa-alasta oli suurimmillaan. Oulun seudulla Hailuodossa ja Liminganlahden seuduilla oli niittyä jopa 30 % kokonaismaa-alasta 1900-luvun alussa. Oulun läänissä olikin tuolloin niittyä lähes 3 kertaa enemmän kuin peltoa (300 000 ha). Kuopion läänissäkin niittyalaa oli paljon - noin saman verran kuin peltoa (160 000 ha). Samoin Lapissa niittyä oli huomattavan paljon peltoalaan verrattuna - esimerkiksi Lapin kihlakunnassa oli niittyala yli kymmenkertainen peltoalaan verrattuna v. 1910. Sata vuotta sitten niittyheinäsato olikin vielä yhtä suuri kuin nurmilta saatu heinäsato, noin 10 300 000 000 kg (ml. Viipurin lääni).

Viimeksi kuluneen sadan vuoden aikana Suomen maatalous on kokenut suuren mullistuksen, johon vaikuttivat omalta osaltaan maataloustoimien tekninen kehittyminen, harjoitettu maatalouspolitiikka, ja jopa käydyt sodat. Mm. Karjalan (Viipurin läänin) menetetyt viljavat peltomaat oli korvattava raivaamalla muualle Suomeen asutetuille evakoille pelto- maata. Lisäksi "hoidettuja" laidun- maita alettiin pitää tehokkaampana laiduntaloutena, mikä johti niittyjen ojitamiseen, kylvämällä uudistamiseen ja lannoittamiseen. Epäilyt puuston vaurioitumisesta laidunnuksessa johtivat laidunalueiden erottamiseen metsätaloudellisesti hoidettavista metsistä. Niittyala väheni etelässä nopeammin kuin pohjoisessa. Kuitenkin vielä ennen toista maailman- sotaa luonnonniityiltä, hakamailta ja

metsälaitumilta saatiin yhteensä lähes puolet laidunrehusta (laiduntamalla korjatusta rehumäärästä). Näistä noin 30 % saatiin puustoisilta luonnonlai- tumilta.

Myös karjan määrä Suomessa vähen- tyi jyrkästi. Perinnemaisemista riip- puvaisen lajiston ohella uhanalaistui- vat myös maatiaiskotieläinrotumme. Niin nauta- kuin lammasalkuperäis- rodut ovat vaatineet tukitoimia nii- den kantojen säilymiseksi. Vuoden 1920 maataloustilaston mukaan Suo- messa oli 100 vuotta sitten noin 1,8 miljoonaa nautaa, 1,7 miljoonaa lam- masta, sekä vajaat 400 000 hevosta. Vastaavasti nykyisin on tiloilla vajaat 900 000 nautaa, n. 150 000 lammas-

ta ja n. 20 000 hevosta. Määrällisesti se riittäisi tiedossa olevien perinne- maisemiemme noin 40 000 hehtaarin hoitoon ja vielä uusienkin kohteiden peruskunnostukseen. Ongelmana on eläinten alueellinen jakautuminen. Maatalouden rakenteen muututtua laiduneläimiä ei enää löydy joka tilal- ta tai edes joka kylältä, vaan myös lai- duneläimistä on tullut nykyajan "reis- sutyöläisiä". Matka kesätöihin voikin nykyisin olla satojakin kilometrejä, eikä kesälaitumilta kotiin palaaminen ole aina pelkkää juhlaa... ■

Kirjoittaja toimii ylitarkastajana Varsinais-Suomen ELY-keskuksen luonnonsuojeluyksikössä.

Lisätietoja:

Aineita Suomen maanviljelystilastoon (1869) Suomenmaan virallinen tilasto. III.

Jäntti (1945) Suomen laidunolot.

Kokkonen (1930) Hakamaat ja hakamaametsät. Teoksessa: Ilvessalo & Laitakari (toim.): Metsätalous 2: Metsän hoito ja suojelu.

Multamäki (1916) Metsälaiduntamisesta ja hakamaiden hoidosta.

Sunila (1922) Suomen Maatalous.

Kasvillisuuden muutoksesta sadan vuoden aikana

Tämän lehden sivuilla on avattu perinnemaisemien syvintä olemusta useasta eri näkökulmasta. Tämä kirjoitus maa-lailee oletuksia niittyjen kasvillisuudesta perustuen maankäytön muutoksiin vuosituhansien varrella.

Varsinais-Suomen niittyjen kasvillisuus on muuttunut alati viimeisimmästä jääkaudesta asti. Ennen karjatalouden alkua luonnonvoimat ylläpitivät niittyjä metsien rinnalla. Tuon aikaisessa lounaissuomalaisessa maisemassa niittukasvillisuus todennäköisesti sijoittui tulviville tai aaltojen ja jään kuluttamille rannoille sekä metsäpalojen jälkeisille paahderinteille ja kuville kallioille. Luontaisessa maisemassa pääosa niityistä oli jatkuvassa muutoksessa, kasvaen välillä umpeen ja luonnonmullistuksen myötä jälleen avoimeksi.

Karjatalouden myötä niittyjen lajisto sai lisää elintilaa ihmisen raivatessa reheviä maita niityiksi ja laitumiksi. Alkoi niittylajiston vahva voittokulku, joka taittui vasta kun maatalous alkoi koneistua. Tämä tapahtui 1800-luvun loppupuolelta alkaen ja kiihtyi 1900-luvun alussa. Myös tuolloinen tuotantosuunnan vaihdos vaikutti perinnemaisemien historiaan, maitotuotteiden hinnan nousun myötä rehuun alettiin kiinnittää enemmän huomiota ja peltopinta-alaa lisättiin määrätietoisesti.

Tämän päivän perinnemaisema on käynyt läpi valtavan muutoksen. Näihin päiviin säilyneen niityn lajisto oli todennäköisesti 100 vuotta sitten samalla paikalla hyvin erilaista. Ennen kaikkea niittyjen ja laitumien mitta-kaava ja sen mahdollistama vaihtelu on kutistunut merkittävästi.

Kosteet ja tuoreet niityt

Läpi vuosituhansien karjatalouskäytön niittyjen kasvillisuudella oli ainakin yksi yhteinen piirre; käyttöintensiteetistä riippuvainen gradientti. Niittyjen kasvillisuus lisääntyi syrjäisiltä alueilta kyläkeskuksiin ja asuinympäristöihin päin. Tämä piirre näkyy edelleen nykypäivään säilyneissä perinnemaisemissa.

Tuhansien vuosien ajan laakeissa tasankolaaksoissa kiemurtelevan veden luontainen liike muokkasi maisemaa laajasti, ylläpitäen dynaamista tulvaniittyverkostoa purojen, jokien ja järvien vaikutusalueelle. Alati syvenevät ojitukset vähensivät etenkin näiden kosteiden tulvaniittyjen määrää muuttaen niitä tuoreiksi niityiksi jo satoja vuosia sitten. 1800-luvun puolivälistä alkaen näitä tuoreita niittyjä muutettiin kiireellä tuottavammiksi pelloiksi, paremman rehun ja sitä myötä toimeentulon toivossa. Kun vesi saatiin pois pelloilta ojitusten avulla, jaksoivat pellot kantaa koneita. Uutuus, kovaa savimaata kääntävä rauta-aura oli ratkaiseva työväline savilaaksojen maakunnassa. Sen käytönnotosta johtuen laajojen alamaan niittyjen, etenkin tuoreiden niittyjen määrä väheni nopeasti. Lainehtivat niityt väistyivät heinäpeltojen tieltä.

Tuoreet niityt ovat kasvilajistoltaan yleensä niityistä monimuotoisimpia ja kukkivat värikkäästi. Neliömetrillä voi varsinaissuomalaisissa oloissa kasvaa lähes 40 lajia neliömetrillä. Tyypillisiä lajeja ovat Varsinais-Suomessa olleet mm. päivänkakkara, leinikit, siankärsämä, nurmiröllä, kellot, tädykkeet, keltasauramo, kaunokit,

pukinjuuri, keltanot, apilat, kurjenpolvet ja matarat. Uhanalaiset ketokatkerot ja kirkiruoho olivat todennäköisesti runsaita.

Sata vuotta sitten laajat tasangot olivat jo heinäpeltoina ja heinäseipäille nostettu sato tuon ajan symboli. Tasankojen kukkameret lainehtivat kuitenkin todennäköisesti edelleen viljelyyn kelpaamattomilla, erityisen hieman kivisemmällä tai vaikeakulkuisilla alueilla. Näistä laajoista savimaiden tuoreista niityistä säilyi tähän päivään riekaleita etenkin Varsinais-Suomen omaleimaisissa jyrkkärinteisissä joki-laaksoissa sekä saaristossa.

Vaikka tasankojen laaksot muuttuivat viljavainioiksi, voidaan olettaa, että kaikki kyntöauralle sopimattomat kausikosteet meren rannat, vielä vapaasti tulvivat sisävesien rannat, järvien laskun myötä syntyneet hetteiköt sekä kallioiset alueet ja yksittäiset mäenkumpareet olivat avoimina niityinä vielä sata vuotta sitten. Vaikeimmin pelloiksi muutettavat alueet kuivattiin vasta kaivinkoneiden avulla. Kosteita niittyjä käytettiin tehokkaasti hyväksi niittämällä, laiduntamalla ja keräämällä lehdeksiä, vesomalla ja lehdestämällä. Vaikka savimaiden niittyjen määrä oli dramaattisesti tipunut jo tuolloin, värikkäitä kosteille maille tyypillisiä korkeakasvuisia suurruohonniittyjä löytyi edelleen nykytilaan nähden runsaasti juuri näiltä paikoilta. Näillä oletettavasti kukkivat violetit kaunokit, huopaohdake ja kurjenpolvet, valkoiset mesiangervot ja putket, keltaiset pietaryrtit ja rantahirvenjuuret, punaiset rantakukat ja siniset rantatädykkeet sekä lukuisat korkeat heinät.

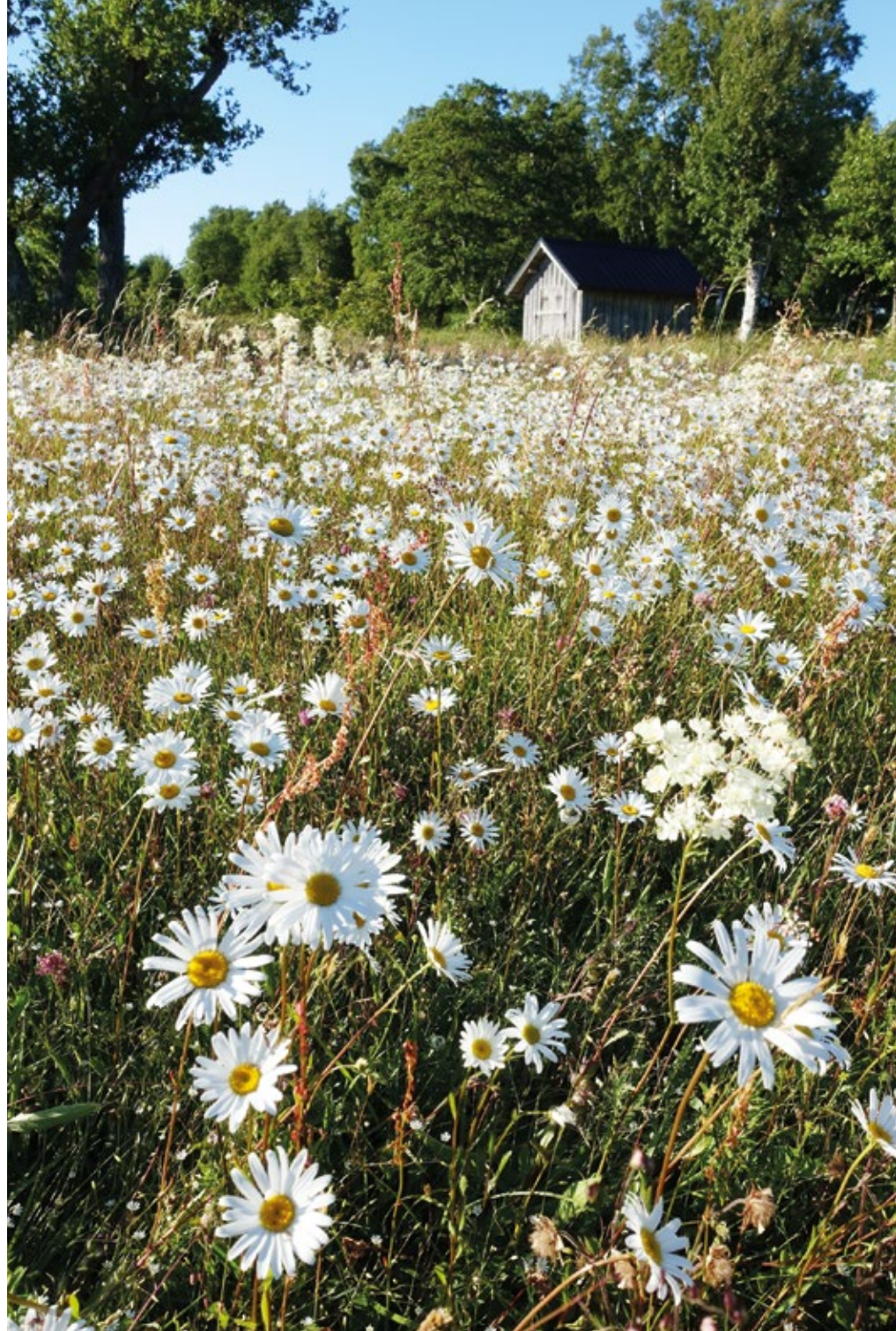
**Tuoreilla niityillä viihtyvä
runsaskukintainen päivänkakkara
todennäköisesti väheni ratkaisevasti
kyntöauran yleistyttyä**

Kuva: Maija Mussaari.

Monimuotoiset tasankojen tuoreet ja kosteat niittoniityt olivat siis vähentyneet ratkaisevasti jo sata vuotta sitten. Niittoniittyjä löytyi kuitenkin edelleen pientiloilta, kauempana suurista tasankojen kyläkeskuksista sekä vaikeampikulkuisilla alueilla, kuten ulkosaaristossa ja jyrkkärinteisillä rehevillä mailla. Näillä niityt muutettiin pelloiksi vauraita suurtiloja myöhemmin taloudellisista syistä ja vaikeakulkuisilla alueilla esimerkiksi saaristossa pelloiksi muuttamista ei tapahtunut kaikkialla lainkaan, sillä perinteisen karjatalouden hiipuessä väestö siirtyi mantereelle. Pientilat käyttivät edelleen niittoniittyjä karjan talviravinnoksi. Samoin esimerkiksi jyrkkien jokilaaksojen niityt saivat jatkaa kukkimistaan ja niitä niitosta hyödynnettiin edelleen rehuna.

Kedoilla ja laitumilla

Heinä- ja viljamaiden ulkopuolella, laidunmaiden perinnemaisemat olivat kovassa käytössä vielä 100 vuotta sitten. Varsinais-Suomen tasankojen tilat keskittyivät tasankojen reunamille ja kallioisille mäille. Historialliset lähteet, vanhat kartat, valokuvat ja ilmakuvat kertovat Varsinais-Suomen kylien lähiympäristöjen olleen itenäistymisvuonna pääosin perinnemaisemaa. Kasvillisuus täällä oli 100 vuotta sitten hyvin kaluttua, paikoin mulloksella ja lähes puutonta. Karjan laidunnus oli väistämättä vahvinta siinä talojen ympärillä pelloiksi kelpaamattomilla kylien läheisillä joutomailla. Vaikka karja ryhtyi vähitellen hyödyntämään peltonurmea, sitä edelleen riitti maakunnan jokaiseen kolkkaan joutomailla laiduntamaan. Pitkään ja vahvasti laidunnetut laitumet

sijat sijaitsivat ohuella kivennäismaalla tai kivisillä ja mäkisillä alueilla, joita oli hankala viljellä. Nämä alueet olivat maannokseltaan sekalaisia, pääasiassa kuivia niittyjä ja ketoja joiden laidunnus meni tilojen lähellä usein ”yli”.

Monin paikoin ylilaidunnus oli liikaa monelle kasvilajille, vaikka osa siitä

vahvasti hyötyi. Kukinta oli parhaimmillaan niillä laidunlohkoilla, jotka olivat laidunvuorossa vasta juhanuksen jälkeen. Nämä kedot ja niityt kukkivat ennen niittoa sateenkaaren väreissä. Valtalajeja näillä saattoivat olla mm. keltamaksaruoho, heinäratamo, mäkileinikki, ketoneilikat, kissankello, kissankäpälä, keltamatarra, pukinjuuri, ahdekaunokki, kelta-

not, mäkiarho, lampaannata, jäkki, ja jänönapila. Harvinaisia lajeja olivat mm. kalliorikko ja noidanlukot. Ketoja ja niittyjä kehittyi myös ranta-auran käyttöönoton jälkeen hyödyttömiksi jääneille hiekkapohjaisille pienille peltotilkuille.

Metsälaitumet ja hakamaat

Hakamaiden ja metsälaitumien tilannetta voidaan lähestyä puuston kautta. Varsinais-Suomen metsät kävivät vähiin jo 1800-luvun alussa tervanpolton, sahateollisuuden sekä kaskeamisen ansiosta. **C.W. Gylden** 1850 julkaisemassa maanmittarien tietoihin perustuvassa kartassa tukkipuuta on niukasti koko Varsinais-Suomessa. Vain aivan maakuntien raja-alueilta, kuten Varsinais-Suomen itälaidalta löytyy alueita, joilla pienpuusta ei ollut puula. Näin ollen järeäpuustoiset haka-

maat ja metsälaitumet olivat käyneet 1800-luvulla vähiin. Tämä ajan hetki on ilmeisesti ratkaiseva järeällä, vanhalla ja laholla puulla elävän lajiston kannalta. Nuoret eläimet sekä lampaat laidunsivat kauimpia kylien ja erämaiden reunoja ja etäisimpiä saaria. Näillä laitumilla, kauempana kylästä, mäkisillä vaikeakulkuisilla takamailla, kaukana suurista kyläkeskuksista, oli varttuneita puita ja sitä myötä myös metsälaitumia. Tuohon aikaan luultavimmin vain järeät lehdespuut, kartanoiden puistot ja pihapiirien hakamaiden puuvanhukset ylläpitivät lahopuulajistoa kylien lähellä. Sata vuotta sitten tilanne alkoi kuitenkin muuttua esimerkiksi saaristossa, jossa väestö alkoi siirtyä töihin mantereelle paremman toimeentulon toivossa ja laidunmaiden ja metsien puusto alkoi järetyä. Nuorta puuta vesovia alueita oli kuitenkin paljon. Hyvinä kasvuvuosina

vesominen oli runsasta ja sitä varmasti riitti talviravinnoksi karjalle, etenkin leppää, joka maistuu tuoreena huonosti karjalle.

Erilaisia perinnemaisemalajeja

Sata vuotta sitten vahvaa laidunnusta kestävämmät lajit eivät luultavasti voineet hyvin vahvimmin laidunnetuilla kylien kupeilla, vaan kukkivat runsaimmin hieman etäällä sijaitsevilla laidunmailla. Intensiivistä laidunnusta karttavat lehtojen ja perinnemaisemien yhteislajit esimerkiksi valko- ja keltavuokot, pystykiurun kannukset, kevätesikot sekä lehto- ja tähkämitikka viihtyivät luultavimmin tilojen ja kylien reunamien metsissä, hakamailla, lehdesniityillä

Berghamnin niittyjä on hoidettu yhtäjaksoisesti puoli vuosituhatta.

Kuva: Maija Mussaari.

Tähkämaitikka piileskelee kivien väleissä ruusujen alla, turvassa alkukesän laidunnukselta.

Kuva: Maija Mussaari.

ja pienillä laidunmaiden niityillä. Kauemmin laidunnetuilla alueilla ne piileksivät katajien, ruusujen ja kivien suojissa, jos niitä laitumilta löytyi.

Viimeiset sata vuotta

Nykyaikainen perinnemaisema on edeltäjänsä pienoisikoossa. Tasangoilta niittyjä löytyy vain vaikeakulkuisilta alueilta. Tuoreiden niittyjen jäänteet löytyvät jokilaaksoista ja saaristosta, kosteat niityt puolestaan merenrantojen matalilta lahdilta sekä jokisuista. Kedot sinnittelevät kallioiden ohuilla kivennäismailla. Näillä perinnemaisemilla lajisto on oletettavasti hyvin erilaista verraten aikaan 100 vuotta sitten. Tuolloin vahvasti laidunnetut tilojen lähimaastoissa sijaitsevat kohteet ovat umpeenkasvun tai kevyemmän hoitotavan vuoksi usein muuttuneet muiksi kosteimmiksi niittytyypeiksi. Ne perinne-

maisemina säilyneet pihapiirit, jotka tuolloin olivat usein jopa mulloksella ja joilta vahvaa laidunnusta karttavat lajit puuttuivat, puskevat nyt usein monimuotoista keto- ja niittykasvilisuutta. Takamaille ja lehdesniityille rajoittunut lehtojen ja perinnemaisemien yhteislajisto löytyy nyt lähempää kyllä tai saaristosta, syvältä metsistä ne ovat hävinneet metsätalouden toimien ja laidunnuksen loppumisen myötä. Perinteisestä käytöstä johtuva monimuotoisuuden vaihtelu kylistä takamaiden laitumille on ruuhkautunut pienikokoisille maankäytön mullistuksista säilyneille perinnemaisemasirpaleille.

Moderni perinnemaisema

Monimuotoisuuden ruuhkautumisesta johtuen perinnemaiseman hoitokaan ei ole tapahdu ”niin kuin ennen” ja vaikuttaa usein korkeammalta matematiikalta. Koska perin-

nemaisemia on jäljellä alle 1 % sadan vuoden takaisesta määrästä, on hoito haasteellista. Tällä pienellä pinta-alalla pyritään säilyttämään koko niittyjen kirjo eli ne tasankojen lainehtivat tuoreet ja kosteat niityt, ne vahvasti laidunnetut kedot sekä nurkkakuntien laidunnetut lehtometsät, joiden lajisto on monimuotoisimmillaan vasta 10 vuoden laiduntauon jälkeen. Jokaisella kohteella tasapainoillaan laidunpaineen aiheuttaman tuloksen kanssa, se on lähes aina toiselle liikaa ja toiselle liian vähän. ■

Kirjoittaja on toimii suojelubiologina Metsähallituksessa.

Merkityksellinen maisema sata vuotta sitten - Näkökulmia maisemaan

Maisemasta voi tulla merkityksellinen usealla eri tavalla. Ihmisen kasvaessa ja kiintyessä maisemaan, siitä tulee osa hänen omaa tarinaansa ja häntä itseään. Maisemat voivat nousta kollektiivisiksi symboleiksi taiteilijoiden ja kirjailijoiden kuvausten tai niiden tulkintojen kautta. Maisema saattaa erottua myös muusta ympäristöstä historiallisten tapahtumien seurauksena ja jäädä näin osaksi jatkuvia aatteellisia ja poliittisia merkityksiä. Monien mielestä suomalaisin maisema on kesäinen rantakoivujen kehystämä järvi, jonka selällä hämmöttävät mäntyjen peittämät saaret. Suomi ei ole ainoa tuhansien saarien maa maailmassa, eikä Suomesta tullut tuhansien järvien maa jääkauden seurauksena, vaan järvimaisema kiteytyi osaksi kansallismielistä kuvastoa 1800-luvulla.

Kulttuurintutkijalle käsitteet ”luonto” ja ”maisema” ovat aina kulttuurisesti määrittäneitä. Maisema toimii liimana tärkeinä pidettyjen paikkojen välillä. Maisemaan kiinnitetty huomio toimii välineenä, jolla ilmaistaan merkityksiä ja arvoja. Maisemaa ei voida ajatella ilman sen katsojaa. Luonto on ympäristön ekologinen ulottuvuus, jonka voi myös nähdä osana maisemaa. Maisemat itsessään eivät ole koskaan luonnollisia, vaan ne tehdään luonnollisiksi perinteseen, uskontoon, historiaan, ideologiaan tai tieteeseen ankkuroituvina käsitteinä. Historiantutkijat ovat liittäneet maisematutkimukseen käsitteet nationalismi ja kansallisvaltio, jotka heijastuvat maiseman poliittisten merkitysten erittelyissä. Tarkastellessa 1800–1900 lukujen vaihteen suomalaisen maisemaan liitettyjä arvo-

ja ja merkityksiä kansanrunouden tutkimuksen, taiteen ja taiteen tulkintojen kautta.

Sata vuotta sitten perinnemaisema oli vielä tuntematon käsite. **Elias Lönnrotin** suullisen runoperinteen pohjalta luoma Kalevala (1828–1849) synnytti osaksi suomalaisuuden identiteettiä mielenmaiseman, jonne sijoittuu kansakunnan sankarillinen muinaiskulttuuri ja -maisema, aika, jolloin pyörää ei ole vielä keksitty. Reki vierähti ja rahisi kesät talvet läpi koskemattomien erämaiden Kalevalan kankahille ja Pohjolaan, jossa Seppä Ilmarinen sai tehtäväkseen kyntää kyisen alkupellon. Suomi oli tuolloin jo kesytetty: metsien kaskeaminen ja soiden kuivattaminen pelloiksi ja laidunmaiksi olivat muokanneet erämaata nopeaan tahtiin kulttuurimaisemaksi. Rakennushirsistä tuotiin Karjalan laulumailta, sillä kaskeamisen jäljiltä järeästä puusta oli pulaa. Hakamaat, niityt ja avoimet pihapiirit olivat sitä arkista maisemaa ja ihmisen toimeliaisuudesta syntyneitä luonnon monimuotoisuutta, joka kaupungistumisen myötä katosi takaisin metsänpeittoon nousten myöhemmin esiin vaalittuna perinnemaisemana.

Kansanrunouden tutkijat keskittyivät tieteen historiansa ensimmäiset sata vuotta kansakunnan rakentamiseen keräämällä ja analysoimalla suomalaisten ja karjalaisten suullista perinnettä. Tutkijoiden tehtävänä oli luoda kuva muinaisesta ja autenttisesta suomensuomalaisesta kansankulttuurista. Suullinen perinne sai tuolloin erityisen suuren merkityksen, koska kirjallisia lähteitä oli vähän. Suoma-

laisen menneisyyden rekonstruointi ei tosin ollut helppoa, koska arvokkaimmat runot, loitsut ja sadut piti kerätä köyhiltä torppareilta ja maaorjilta tietämien taipaleiden ja erämaiden takaa ulkomailta - eikä talonpojilta, jotka olivat silloisen saksalaisskandinaavien kulttuuri-ihanteen arvokkaimpia perinteen lähteitä. Keruutyötä tehtiin alueilla, jotka eivät ole koskaan kuuluneet Ruotsille tai Suomen Suuriruhtinaskuntaan tai ovat kuuluneet Ruotsille vain hetken (Inkeri), mutta jotka silloisen käsityksen mukaan olivat sivistyksen ja vieraiden vaikutteiden ulottumattomissa säilöneet muinaisen suomalaisuuden historiallista ydintä ja maisemaa. Vuosisadan lopulla syntynyt aatesuunta karelianismi veti puoleensa tutkijoiden lisäksi myös taiteilijoita tutkimusmatkoille itään, Vianan Karjalaan ja aina Siperiaan asti etsimään suomalaisen kulttuurin alkukotia ja juuria.

Nationalismilla oli valtava merkitys suomalaisessa aate- ja arvomaailmassa aikana jolloin kansallista identiteettiä oltiin luomassa ja sen orastavaa ideaa haluttiin vahvistaa. Kansallisessa identiteettiprojektissa yhteisöllisyyden tunnetta luotiin muilla keinoin kuin varsinaisilla poliittisilla ideologioilla. Rakennusaineina toimivat erilaiset kuvat, symbolit ja rituaalit sekä yhteisölliset tavat ja perinteiset käytännöt. Muistomerkeillä ja merkkipäivillä, lipuilla ja vaakunoilla, kuvituksilla, taiteella ja runoudella on käytännössä ollut todennäköisesti paljon tärkeämpi rooli kansallisen samastumisen syntymisessä kuin poliittisilla opeilla. Kansanrunouden ja taiteen tutkijat

rakensivat suomalaisuuden malleja ja käyttivät valtaa kulttuuristen ja kansallisten identiteettien määrittelyssä. Tässä poliittisesti jännittyneessä ilmapiiressä alkoi hahmottua myös kansallisen maiseman idea.

Kun mielenkiinnon kohteena on suomalainen 1800–1900 -lukujen vaihteen taide, esiin nousee miltei aina kysymys maiseman kansallismielisyydestä. “Onko kultakauden taiteen maisema aina kansallismielinen” kysyy taidehistorioitsija **Ville Lukkarinen**. Myös suomalaisen kirjallisuuden sisältämä pelkkä luonnonkuvaus on ymmärretty kansallis-isänmaalliseksi teoiksi silloinkin kun siihen ei sisältynyt mitään tarkoituksellista vertauskuvallisuutta. Kansallismielinen ajattelu on ollut niin voimakasta, että jopa taiteilijan kiinnostumattomuus Suomen luonnosta saattoi leimata hänet epäisänmaal-

liseksi. Järvimaisema dominoi ajan maisemamaalausta, jonka on tulkittu heijastavan taiteilijan kansallismielistä ajattelua, jossa “puhtaat suomalaiset” asuivat sisämaassa järvien rannoilla. Koskemattoman villin luonnon kuvaukset, kuten **Pekka Halosen** maalaus “Erämaa” (1899), on liitetty taiteen tulkinnoissa “sankarilliseen isänmaan päätökseen”, pohjautuen yksinomaan tuon ajan sivistyneistön mielialoihin ja tunnelmiin. Todennäköisesti aikalaiset eivät ole kokeneet erämaa-aiheisia maalauksia erityisen isänmaallisina silloin kun niissä ei esiintynyt historialliseksi tai kalevalaiseksi miellettyjä elementtejä. Erämaa edusti köyhälle talonpojalle ja uudisraivaajalle lähinnä haastetta tai jopa uhkaa, taiteilijalle koskemattonta luontoa ja katoavaa luonnonmaisemaa sekä erämaavaeluuksia, joita useat taiteilijat harrastivat. Pekka Halonen on sanallistanut

harvinaisella tavallaan itse teostaan “Tienraivaajia Karjalassa” (1900), jossa luonnontilaista erämaa-maisema muuttuu kulttuurimaisemaksi miesten raivatessa kannasta vesitieksi “venheilleen, ja muille, jotka heidän jäljestään tulevat”. Halosen ilmaisun myötä maalaus on tulkittu “sivistyksen etenemisen” kuvauksena.

Useat taiteilijat, muun muassa **Eero Järnefelt** ja Pekka Halonen, vierailivat karelianismin innoittamina Kollilla, joka oli jo tuolloin yleisesti suosittu matkailukohde. Eero Järnefelt maalasi kymmeniä Koli-aiheisia tauluja. Niistä ehkä tunnetuin on “Syysmaisema Pielisjärveltä” (1899), koska teosta on pidetty suomalaisuuden, autonomian ja itsenäisyyden symbolina. Myös **Akseli Gallen-Kallela** tallensi jylhiä järvimaisemia, joista erillaisina painettuina versioina tutuksi tullut teos Palokärki (1892) edustaa

Perinnemaisema syntyy. Opetustaulu Peksalan koulu 1904.

yhtä tyypillisintä maisemanäkymää kansallisessa kuvastossamme: korkealta mäeltä avautuu katsojan silmien eteen erämainen järvmaisema.

Taiteilijat ovat olleet tietoisia ympäristön tilasta sekä maisemaa ja sen luontoa uhkaavista muutoksista. **Akseli Gallen-Kallelan** maalauspaikkoina tunnetut alueet Sisä-Suomessa ja Kuusamossa olivat niitä harvoja ”yltäkylläisen metsän” alueina säilyneitä. ”Missä vaan lieenee ollut tilaisuutta muuttaa metsä rahaksi, on se säälimättä tapahtunut...” kirjoittaa Evon metsäopiston metsänhoidon lehtori **A. G. Blomqvist** v. 1897. Sahateollisuuden nousun myötä jäljellä olevien erämaiden hyväksikäyttö kiihtyi 1860–1870 luvuilla. Kansallisromanttisiksi tulkituista koskiaiheisistä maisemamaalauksistaan tunnetun taiteilija **Victor Westerholmin** tiedetään ikuistaneen koskia juuri ennen niiden valjastamista sahateollisuuden tarpeisiin. Eero Järnefeltin kaskenpolttoa kuvaava maalausta Raatajat rahanalaiset (1893) pidetään yhteiskunnallisesti kantaa ottavana teoksena, mutta se on myös kuvaus jylhän luonnontilaisen maiseman rajusta muutoksesta. Erämaajärvi on peittynyt savuun.

Maisemaa voi pohtia kansakunnan sijasta myös suhteessa kansalaiseen, jolloin huomataan, että symbolisetti merkittävät maisemat poikkeavat alueittain: pohjalaisille tärkein on lakeus, Pohjois-Karjalassa maiseman merkityksellisyys tiivistyy vaaroissa, saamelaisille tunturimaisemassa, kun taas rannikon suomenruotsalaisille tärkeimmät maiseman elementit ovat meri ja saaristo. Idea, jossa maisema kiinnittyy omiin henkilökohtaisiin juuriin, mutta samalla myös yhteisöllisiin merkityksiin, on hyvin tope-
lianinen.

Asun vanhassa kansakoulussa, jonka vintillä on säilynyt oppilaiden signeeraamia Maamme kirjoja 50-luvulta. Maamme kirja (1875) on **Sakari Topeliuksen** alun perin ruotsiksi kirjoittama teos, jossa hän kuvailee Suomen Suuriruhtinaskunnan kansaa ja sen heimoja, historiaa, maakuntia, luontoa ja maisemaa tavoitteenaan sivistää kansaa ja opettaa isänmaallisuutta. Maamme kirjan maisema on ”kukoistava viljelys”, jossa hongat ovat ”kasvikunnan mahtavin ja maalausellisin tuote”. Oppikirjoille oli kysyntää, koska Suomea kehitettiin määrätietoisesti kohti yhtenäisempää ja itsenäisempää taloudellista

ja poliittista kokonaisuutta. Maamme-kirja yhdessä Topeliuksen varhaisemman oppikirjan, Luonnonkirjan (1860), kanssa tukivat yhtenäisen suomalaisuuden ideaa. Teosten vaikutusta kansalliseen identiteettiimme ja arvoihimme emme voi vähätellä, sillä yksin Maamme kirjaa on painettu lähes kolme miljoonaa kappaletta ja Luontokirja on edelleen Suomen Kirjallisuuden Seuran painetuin ja myydyin teos. Topeliuksen pedagoginen oivallus kytkeä ihmiset omaan kotimaisemaansa ja samalla osaksi kansallismaiseman monimuotoisuutta, jonka alla lepää vakaa ja vahva yhteinen peruskallio, on ollut nero-kas. Kansalliseen maisemaan kiinnittyneet arvot ja merkitykset ovat kannatelleet suomalaisuutta yli monien kriisien. Kansallismaisema sai virallisen vahvistuksen vuonna 1992, jolloin kansallisesti merkityksellisiksi maisemiksi valittiin 27 kohdetta eri puolilta Suomea. Toivottavasti monikulttuurisuus osana suomalaisuuden ideaa saa vielä vahvistusta, kuin myös luonnon monimuotoisuus osana kansallisia maisemia. ■

Kirjoittaja on angelniemeläinen taiteilija.

Lähdekirjallisuus:

Anttonen (2014) Kotona maisemassa. Mytologian spatiaalinen rakentuminen. Teoksessa: Knuuttila & Piela (toim.): Ympäristömytologia.

Apo (1998) Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio. Teoksessa: Pertti Alasuutari & Petri Ruuska (toim.): Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti.

von Bonsdorff (2005) Eletty ja mielletty maisema. Teoksessa: Halonen Tero & Aro Laura (toim.): Suomalaisten symbolit.

Konttinen (2001) Sammon takojat. Nuoren Suomen taiteilijat ja suomalaisuuden kuvat.

Lukkarinen (2004) Kansallisen maiseman vertauskuvallisuus ja ympäristön tila. Teoksessa: Lukkarinen & Waenerberg (toim.): Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisema 1800–1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa.

Lukkarinen & Waenerberg (2004) Mielikuvia maisemasta. Teoksessa: Lukkarinen & Waenerberg (toim.): Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisema 1800–1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa.

Topelius (1875) Maamme kirja. Lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille.

Heinänteko sata vuotta sitten Raathamista, romantiikkaa ja kansankulttuuria

Se, mitä me tänään kutsumme perinnemaisemaksi, on sitä maata, jonka anti aikoinaan ruokki maatilan karjan. Luonnonniityn laidalla kallellaan lepäävän niitylaidon lahonneet hirsikerrat suojasivat heinä määrän, jolla yksi Mansikki selvisi talven yli. Perinnemaisemaa ovat nyt ne niityt, jotka aikoinaan vaativat joka kesä niittoväeltä vahvaa selkää ja yhteistyötä. Niittokone tekee nyt sen työn, joka ennen vaati kyläseppän teroittaman viikatteen tuhannet ihmisvoimalla tekemät viilot ja luokot.

**”Tarmolla kättemme työn,
varaksi talven ja yön” (V. A.
Koskeniemi: Heinävään laulu)**

Perinteisen maankäytön luoma maisema on toiminut 1900-luvun alkupuolen suomalaisten runoilijoiden muusana. He ovat tallentaneet säkeisiinsä niitykasvien ja vastaniitetyn heinän tuoksun, viikatteen kalkkeen, suvisateen ropinan, auringonpaahteen ja kesätuulen, heinäväen hien ja rakastavaisten ensikatseen pellon pientareella. Suomalaiset kansatieteilijät taas ovat vuosikymmeniä keränneet tietoa kansanomaisesta työnteon kulttuurista, siihen liittyvästä esineistöstä sekä siitä, miten se on ollut sidoksissa vuodenkiertoon. Nämä kaksi lähestymistapaa yhdistämällä voi luoda mielikuvan siitä, miltä nykyinen perinnemaisemamme näytti ja kuulosti, tuoksui, maistui ja tuntui noin sata vuotta sitten.

**”Jo raudan terään tahko kalkkaa,
apila tuntee laulun sen” (J. Siljo:
Mit’ itkettävää ihanuutta)**

Heinäntekoon valmistelu on perinteisesti alkanut heinäkuun alussa Marian päivänä. Tuolloin aloitettiin viikatteen kallitseminen (viikatteen terän takominen ohueksi), haravain piittäminen (piikkien laittaminen haravaan) sekä heinäpyykin pesu, sillä heinäntekoon piti mennä puhtaissa valkeissa vaatteissa. Myös heinäseipäiden teko aloitettiin ajoissa ja ne tehtiin pääasiassa kuusesta tai katajasta. Kaadetut puut oksittiin, kuorittiin, höylättiin ja veistettiin ylöspäin kapenevaksi.

**”Hiljainen ilta on tullut ja kaste
jo lankee” (Oiva Paloheimo:
Onnellinen runo)**

Heinänteko, kuten maatalous muutenkin, on aina ollut sään armoilla. Heinäsäätä voitiin ennustaa luonnosta ja eläinten käyttäytymisestä: jos siat lähtevät yöjuoksulle tulee sade – jos taas lampaat hypähtelevät ilmaan, tulee myrskysade. Vastaavasti pöllön yöhuuto ja vahva aamukaste enteilevät poutasäätä. Niitetty heinä kuivui parhaiten tietysti poutasäällä levällään ilman, että se haravoitiin kasaan. Heinä voitiin kuivattaa myös kuupanoissa, jotka olivat pieniä heinäkasoja, joiden keskellä oli tuulireikä.

**”Perhosparvi oli jo kisailulla
ylitse kukkia pursuavan maan”
(Aaro Hellaakoski: Pientareella)**

Kansankielessä niityllä on tarkoitettu samaa kuin heinämaalla. Kylvöheinän myötä luonnonniittyjen hyödyntäminen alkoi vähetä, mutta se jatkui aina 1950–60-luvulle saakka. Niittyjen kasvillisuus muodostui röllistä, lauhasta, mesiangervosta, karhunputkesta, metsäkurjenpolvesta ja ohdakkeista. Valtakasveina saattoi olla myös kellokukka, päivänkakkara ja apila. Pientareella – runossa mielikuva värejä kuohuvasta kukkanii-lystä syntyy harsoisesta angervosta, hennosta veronicasta (tädyke), leinikin kullasta ja lychnis-purppuran (tervakko) punasta.

**”Kun rannalle karjani aamulla
vein” (J. Siljo: Paimenen laulu)**

Talven jälkeen karja ja muut laiduneläimet saivat hankkia itse ravintonsa luonnosta. Yleisimpiä laiduneläimiä olivat lehmät ja hiehot, lampaat, hevoset ja vuohet. Eläimet laidunsivat talon läheisten hakojen lisäksi rantaniityillä, metsälaitumilla ja laidunsaarilla. Varhainen laidunnus on antanut monelle Lammassaarelle nimenkin. Saaret olivat oivia laidunalueita, koska aitoja ei tarvittu, mutta muualla aidat olivat tarpeen, jotta eläimet eivät tuhoamaan viljasatoa ja arvokkaita heinämaita. Ns. riukuaita tehtiin kuusesta tai männystä tehdyistä aidakista ja seipäistä sekä kuusennäreistä tehdyistä vitsaksista.

"Viikatteen heleää kalsketta kuuluu kaukana" (Olavi Paavolainen; Angervoniitty)

Viikate oli maamiehen siroin työkalu ja se oli myös ylivoimainen niin kauan kuin niityt olivat luonnonvaraisia. Niittokoneetta voitiin käyttää vain tasaisella maalla. Lounaissuomalainen vääräpartisella viikatteella lyötiin ensin oikealta vasemmalle, jonka jälkeen se pyöräytettiin ilmassa ja lyötiin vasemmalta oikealle. Niitto tehtiin miesrivistönä edeten tasaisesti parhaimman niittäjän ollessa etummaisena ja heikkovoimaisin viimeisenä.

"Haravoita naisten kilkkaa" (Lauri Pohjanpää: Heinäkuussa)

Kun heinä oli niitetty, niin luokopiti heti tuoreena haravoida ja saada kuivumaan aiemmin kuupanoilla ja myöhemmin heinäseipäillä. Puisen haravan varsi tehtiin tavallisesti haavasta, lapa koivusta ja piit (piikit) pihlajasta. Kuten kaikki muutkin työkalut, niin haravat kunnostettiin myös ennen niitolle lähtöä. Koivuiset lavat sekä varren alaosa tervattiin ja piit veistettiin puukolla.

"Taas alkaa vaellus koneen yli kasteisen apilamaan" (Kaarlo Sarkia: Nocturne)

Hevosvetoiset niittokoneet alkoivat yleistyä 1910-luvulla ja ennen toista maailmansotaa niittokone oli yksi tärkeimpiä työkoneita. Varsinais-Suomessa käytettiin vetoeläimenä myös härkää. Niittokoneen käyttö vaati teknistä osaamista sekä hevosen hallintaa ja vanhempi väki tarttui edelleen mieluummin viikatteen varteen. Haravakone yleistyi 10 vuotta myöhemmin ja molemmat saivat myöhemmin eteensä piikkipyörätraktorin. Rakkaat työhevokset päätyivät lemmikeiksi ja laiduneläimiksi.

Kun heinä oli kuivunut, se vietiin heinälatoon. Heinäladot niityn reunalla ovatkin tärkeä osa suomalaista maalaismaisemaa.
Kuva: Liedon museo.

"Helenana heinät viimeistään latoon, jos isäntä toimellinen on" (suomalainen sanonta)

Kun heinä oli kuivunut, se vietiin suojaan heinäkuun lopulla Helenan päivänä. Harmaa, palhoamattomista hirsistä salvottu ja oljilla katettu heinälato niityn reunalla on tärkeä osa suomalaista maalaismaisemaa ja tietysti maalaisromantiikkaa. Länsi-suomalainen heinäladon ylöspäin levenevät sivuseinät estivät heinää painumasta ja pilaantumasta. Pilaantumista esti myös suolan heitto heinien päälle ja ennen heinätekoa otettu ns. matoryyppy. Pienet niityladot tulivat tarpeettomiksi, kun heinää säilöttiin myöhemmin lautuvaratuissa suuleissa ja edelleen piha-piirin tuntumassa navetan ylisillä.

"Lato on yhtä kuin lapsuus: kun se on mennyt, se ei enää tule takaisin" (Juha Taskinen)

Heinäladoilla on monta tarinaa ja maatalon pojalle lato oli sama, mitä kerhohuone kaupungin pojalle. Heinänteko on täynnä nostalgiaa ja vieläkin moni suuntaa maalle ja osallistuu heinänteon talkoisiin siellä, missä perinnemaisemia hoidetaan perinteisin menetelmin. Karjatalouden elinehtona ollut raskas heinänteon urakka on muuttunut yhdeksi vapaa-ajan viettotavaksi, jolla ylläpidetään entisajan maankäytön synnyttämiä maapalasia, meidän perinnemaisemaamme. Talkoilla – niin kuin ennenkin. ■

*Kirjoittaja toimii tarkastajana
Varsinais-Suomen ELY-keskuksen
alueidenkäytön yksikössä*

Tiesitkö

Suomenhevosen kantakirja perustettiin vuonna 1907. Vuonna 2017 juhlitaan siis sata vuotiaan Suomen lisäksi suomenhevosen 110-vuotista taivalta. Suomenhevonen on kulkenut suomalaisten rinnalla koko historiansa ajan mukautuen yhteiskunnan sille asettamiin vaatimuksiin.

Lähdekirjallisuus:

Kolehmainen & Alanne (1979) Suomalainen talonpoikaistalo.

Ranta (2006) Hellettä, heinäpoutaa. Heinänteon kulttuurihistoriaa.

Suomen Suvi. Runoja ja valokuvia keväästä syksyyn. (1947)

Taskinen, Kero, Kautiainen & Tuovinen (2006) Lato.

Vilkuna (1978) Isien työ. Veden ja maan viljaa, arkityön kauneutta.

Vilkuna (1997) Vuotuinen ajantieto.

Vuorela (1979) Kansanperinteen sanakirja.

Vuorela (1998) Suomalainen kansankulttuuri.

Ahvenanmaalle keväällä!

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry. järjestää yhdessä Rakennustutkijoiden yhdistys ry:n kanssa kevään retken Ahvenanmaalle 10.–12.5.2018.

Retkellä tutustutaan arvokkaisiin perinnemaisemiin, nautitaan kevään kukkaloistosta ja käydään myös katso-massa kiinnostavia rakennuksia asiantuntijoiden opas-tuksella.

Retki toteutetaan Turusta tilausajobussilla omakustan-nushintaan. Mikäli olet alustavasti kiinnostunut, laita sähköpostia Mia Puotuselle: mia.puotunen@ely-keskus.fi, niin saat lisätietoa matkavalmisteluista.

Kuvassa Kastelholmin linna toukokuussa 2007, jolloin yhdistyksemme teki viimeksi jäsenmatkan Ahvenanmaalle.

Kuva: Eija Hagelberg.

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry.
Egentliga Finlands kulturmärksförening rf

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry. (Egentliga Finlands kulturmärksförening rf.) on sitoutumaton ja vannoutunut perinnemaisemien äänenkannattaja. Yhdistys tekee työtä monella eri rintamalla, jotta luonnon monimuotoisuuden keitaissa monipuolinen lajisto voisi säilyä ja jotta tulevatkin sukupolvet saisivat ihastella kauniita niittyjämme ja hakamaita. Yhdistys järjestää retkiä, kursseja, talkoita ja muita tapahtumia sekä tekee yhteistyötä muiden samanmielisten kanssa.

Hallitus 2017:

Puheenjohtaja: **Eriika Lundström**, Turku, thelundstrom@gmail.com
Varapuheenjohtaja: **Traci Birge**, Kaarina, traci.birge@gmail.com
Sihteeri: **Maria Yli-Renko**, Turku, maria.yli-renko@utu.fi
Taloudenhoitaja: **Anni Karhunen**, Turku, greenbear.anni@gmail.com
Jäsenet: **Eija Hagelberg**, Salo, eija.hagelberg@gmail.com
Tuuli Jansson, Vehmaa, tuuli.jansson@gmail.com
Helena Särkijärvi, Parainen, helena.sarkijarvi@gmail.com
Varajäsen: **Maija Mussaari**, Turku, maija@mussaari.fi

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen toimintaan voi tutustua osoitteessa **perinnemaisemat.fi**.

Halikossa sijaitsevan Kotiniityn maisema kohenee vuosi vuodelta raivauksien ja laidunnuksen seurauksena. Kotiniittyyn voit tutustua osoitteessa **kotiniitty.net**.

Yhdistyksen osoite:

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys,
c/o Karhunen, Pääskynlento 16 A 4, 20610 Turku

Tilinumero: Someron säästöpankki 432710-245304, IBAN: FI18 4327 1020 0453 04

Jäsenmaksu 2018: 15 euroa ja kannatusjäsenmaksu 100 euroa.

Ketonoidanlukko 2017:

Päätoimittaja: Maria Yli-Renko
Etukannen kuva: Kimmo Härjämäki
Takakannen kuva: Kimmo Härjämäki
Taitto: Irene Suosalo
Painopaikka: Paino-Kaarina Oy
Painos: 200 kpl

© Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry. 2017

ISSN 2343-5445 (painettu)

ISSN 2343-5453 (verkkojulkaisu)

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry
Egentliga Finlands kultumarksförening rf

Ruislinnun laulu korvissani,
tähtkäpäiden päällä täysi kuu;
kesä-yön on onni omanani,
kaskisavuun laaksot verhouu.
En ma iloitse, en sure, huokaa;
mutta metsän tummuus mulle tuokaa,
puunto pilven, johon päivä hukkuu,
siinto vaaran tuulisen, mi nukkuu,
tuoksut vanamon ja varjot veen;
niistä sydämeni laulun teen.

Sulle laulan neiti, kesäheinä,
sydämeni suuri hiljaisuus,
uskontoni, soipa säveleinä,
tammenlehvä-seppel vehryt, uus.
En ma enää aja virvatulta,
onpa kädessäni onnen kulta;
pienentyy mun ympär' elon piiri;
aika seisoo, nukkuu tuuliviiri;
edessäni hämäräinen tie
tuntemattomahan tupa vie.

Eino Leino: Nocturne 1903